

APPENDIX.

ADMONITIO IN TRACTATUM SEQUEMTEM.

Appendix tomii tertii Vallarstanzæ editionis, præter tractatum sequentem in Lamentationibus Jeremie, in Job Commentarios dubie fidei continebat. Sed quemadmodum Italicus editor hos commentarios ibi collocarat ut nimium voluminis exilitatem effugeret: sic nos, lectori ab incommoda voluminis amplitudine præcaventes, ad totum sequentem eos rejecimus. Cæterum rationi favebit transpositio.

Quod vero spectat ad Commentariolum in Lamentationes, loquitur editor. Porro, inquit, tractatum in Lamentationibus Jeremie Erasmus in prioris sue editione recesserat inter gæna cum reliquis tribus libris. Edoctus est postmodum esse istud operis aut certe videtur esse hoc præcipuum fuit studium ut ex Veterum libris contexteret suorum commentariorum veluti centones, in quibus quædam reperias de aliorum monumentis ad verbum descripta.

IN LAMENTATIONES JEREMIÆ.

Et factum est postquam in captivitatem ductus est Israel, et Jerusalem deserta est, sed Jeremias fletus, et plangit lamentationem hanc in Jerusalem, et dixit: *Alph. Quomodo sedet sola civitas plena populo. Sicut inler omnia cantica veteris et novi Testamenti, primum tenet Canticum quod Salomon cecinit in persona Christi et Ecclesie, in tantum ut præ magnitudine sui Canticum Cantico appellatur: Ita inter omnia lamenta veteris et novi Testamenti Lamentationes Jeremie primum possident, in tantum ut recte possint Lamentationes Lamentationum appellari. Sciendum denique est has Lamentationes, quas Græci Threnos vocant, ratione metri apud Hebræos compositas esse: et in principio omnium sententiarum, alphabeti series distincta est per ordinem; sed interpres qui transtulit eas de Hebræo in Latinum, noluit moras innectere, ut hoc observaret, sed tantummodo elementa litterarum in principio posuit, quia sensus sententiæ ex interpretatione litteræ pendet. Sed etiam hoc sciendum quia possunt hæc lamenta historialiter referri ad plebem Israeliticam, spiritualiter vero, etiam ad litteram, et ad sanctam Ecclesiam que est civitas, et plebs Dei, et moraliter ad unamquamque animam.*

Alph. Alph interpretatur doctrina. Doctrina vera est cognitio sanctæ Trinitatis, et ut cognoscatur homo crementum et incrementum sui, hoc est, in quibus rebus possit crescere, et in quibus decrescere. Sed quia Judæi istam cognitionem licet haberent, non observaverunt: idcirco sedet tunc, et sedet modo ipsa plebs sola. Quomodo ergo sedebat sola civitas, si plena erat populo? Dupliciter potest solvi: sedebat tunc sola, que quondam plena fuerat populo temporibus David et Salomonis. Vel sedebat plena populo ipsa civitas, id est, illa plebs, quia maximus erat ibi numerus hominum; sed sola erat a Dei auxilio. Et est metonymicus intelligendum, ut per civitatem intelligatur populus in captivitate positus. Facta est quasi vidua domina gentium, id est, Jerusalem, que multis gentibus quondam dominata fuerat, quando habebat virum Dominum omnipotentem, ducta in captivitatem quasi vidua fuit. Sed non fuit

vidua ex toto, sed quasi vidua: quia vir suus miseratus est ejus, et post septuaginta annos confluxit illam sibi princeps provinciarum, subauctore illorum, quas subjugaverant reges Israel, facta est sub tributo, Chaldeorum. Similiter sancta Ecclesia, et anima quælibet plerumque propter vitam suam, sedet sola desituta auxilio Dei, et dicitur a diabolo in confusionem peccatorum, et efficitur desolata a viro suo, que domina erat gentium plurimarum. Et que fuit princeps multarum provinciarum in apostolis, de quibus Psalmista dicit: *Constitues eos principes super omnem terram, redigitur sub tributum diaboli, serviendo vitis.*

*Beth. Beth interpretatur domus. Significat illam domum, hoc est, plebem Israeliticam, quam alloquitur Isaias propheta, iniquus: Domus Jacob, venite, et ambulemus in lumine Domini. Ista domus Israelitici populi plorans plorat in nocte, dum duceretur in captivitatem: et lacrymæ ejus in maxillis ejus. Quantum ad litteram pertinet, ideo in nocte plorabat, quia non audebat in die propter dominos suos, sed in nocte se consolabatur plorando. Quantum vero ad alios intelligendum pertinet, in nocte plorabat, id est, in captivitate et tribulatione. Et quod bis dixit: *plorans ploravit*, augmentum prestat repetitio verbi. *Lacrymæ ejus in maxillis ejus*, id est, in principibus ejus; licet enim omnes plorarent, tamen illi maxime qui scientiam habebant. Ideo autem principes et sapientiores per maxillas intelliguntur, quia sicuti a maxillis cibus in corpus deducitur: ita et ab illis doctrinæ descendere debebat in populum. Non est qui consoletur eam ex omnibus charis ejus: ex prophetis videlicet, Regibus et sacerdotibus, post Domini ascensionem. Hæc verba proprie ad ultimam vastationem pertinent, post quam non habuerunt ullum principem. Nam in Babylonia captivitate habuerunt Daniælem et socios ejus, Ezechielem et alios multos. Omnes amici ejus, id est, reges gentium, spreverunt eam, sive pro nihilo reputaverunt, et facti sunt ei inimici. Si vero ad Ecclesiam referimus, omnes angeli sancti amici ejus, pro nihilo deputabant eam, videntes eam a Creatore suo esse dejectam: et vi-*

dentur ei esse inimici, dum solum auxilium ab ea A midii. Et abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis, scilicet hostis, quia nullus illorum potuit resistere Chaldeis. Similiter possunt referri ad extremam captivitatem et ad Ecclesiam, tam historialiter quam spiritualiter, cujus principes sæpe quærent pascua verbi Dei, sed non inveniunt, quia Dominus misit famem in terram.

Zai. Zai interpretatur hæc, et est sensus: Hæc vindicta omnipotentis Dei super Jerusalem, ut caderet in manu hostili. Itaque hoc modo constructio est hujus sententiæ: Dum caderet Jerusalem, et populus ejus in manu hostili, recordata est dierum afflictionis sue, quia affligebatur: et recordata est pravocationis scilicet mandatorum Dei, cognoscens quia propter peccata sua talia patiebatur. Et recordata est omnium desiderabilium suorum, id est, omnium bonorum, quæ habuerat a diebus antiquis, ex quo de Ægypto egressa est. Viderunt eam hostes, Chaldei, et deriserunt sabbata ejus, que volebat observare in captivitate, sicut modo deridentur Judæi a Christianis, Jerusalem quoque interpretatur, visio pacis, sanctam Ecclesiam significat, que dum traditur in manibus hæreticorum et paganorum, recordatur pravocationis mandatorum Dei: cujus sabbata, id est, otium ab omnibus operibus, hostes ejus, maligni videlicet spiritus, derident; et faciunt quiescere a bono opere, insulant nobis, et derident nos.

Beth. Beth interpretatur vita; et pertinet interpretatio hujus elementi ad aliud quod in fine hujus sententiæ dicitur. Ipsa autem gemens, et conversa retrorsum. Conversa autem retrorsum in hoc loco in bonam partem accipio; idcirco et enim Deus inducit afflictionem super quemlibet hominem, et convertatur ab errore, et vivat: et qui cecidit in mortem propter peccatum, convertatur de virtuti ad virtutes, et per lamentum ac gemium redeat ad vitam æternam.

*Teth. Teth interpretatur bonum. Cujus verbi interpretatio ad finem similiter sententia spiritualiter refertur, ubi dicitur: *Vide, Domine, afflictionem meam: bonum est enim si quando, vel generaliter Ecclesia sancta, vel spiritualiter unaqueque anima cognoscens ratum suum, convertatur ad Dei elementum et dicat: Vide, Domine, afflictionem meam, et miserere mei, quoniam creatus est inimicus meus, diabolus, in superbia contra me. Sordes Jerusalem in pedibus ejus*, id est, in illis a quibus debebat reportari. *Ne recordata est finis sui*, id est, malorum illorum, que poterant ei venire instante fine mortis, vel etiam Christo adveniente in mundum: non est recordata Christi qui est initium et finis. *Deposita est velementer*, de solio regni et sacerdotii: non habens consolatorum. Spiritum sanctum qui dicitur Paracletus, id est, consolator.*

Ioth. Ioth sonat principium in Latina lingua. Quæ hinc accuntur principia sunt malorum vel Jerusalem, vel Ecclesie, vel uniuscujusque anime. Principium ergo ruine Jerusalem istud fuit, quia misit hostis, Nabuchodonosor, vel Romanorum exercitus, manus suam, et tulit omnia desiderabilia ejus, hoc est, regnum, sacerdotium, templum et civitatem. Spiritualiter hostis noster diabolus est, qui quando militat manus suam, hoc est, operationem et suggestionem malignam, auferit virtutes, bonaque opera, que designantur per desiderabilia Jerusalem, et insuper in Babylonem, id est, in confusionem ducit nos; quod tunc perditur Israel, vel quotidie patitur Ecclesia, vel unaqueque anima.

Caph. Caph interpretatur manus. Manus, id est, operatio Dei, reddens illi qualia merentur. Omnis populus ejus gemens et querens pacem. Quia ergo manus Domini percussit populum, ideo gemebat et lugebat, dum ducebat in captivitatem.

Lamed. Lamed interpretatur disciplina cordis. Dis-

(a) Vocum similitudine tabularum et tabulatum deceptus est Auctor. Vide not. ad Hieron. epist. 30, n. 5.

ciplina cordis est, quando homo intelligit malum a suum, et de malo ad bonum convertitur, et justum omnipotentis Dei judicium alitis predicat, sicut Jerusalem quae dicebat: *O vos omnes qui transitis per viam, attendite et videte, si est dolor sicut dolor meus; quoniam vindicavit me per Chaldaeos et per Romanos duocundo in captivitate, qui quondam plantaverat in terra reprobationis. Et hoc fecit sicut locutus est per servos suos prophetas, in die furoris sui, hoc est in die vindictae.*

Mem. Mem interpretatur *ex ipsis*. Quid *ex ipsis* ? *ex ipsis* Judaeis, qui perierant per infidelitatem, fuerunt apostoli, quos modo appellat Ecclesia *ossa*, quia fuerunt fortissimi ad toleranda adversa; et sicut corpus sustentatur ab ossibus, ita Ecclesia illorum exemplis, et fide, et doctrina. Super illos ergo *misit ignem* de caelo, quando die Pentecostes Spiritus sanctus in linguis igneis super eos descendit. *Expandit rete*, mandatorum suorum, *pedibus meis*: convertit me retrorsum, hoc est, de vitii ad virtutes, ne pergerem secundum opera carnis. *Posuit me desolatam*, a bonis temporalibus *Al*, temporibus, vel a suo auxilio, et a sua presentia, *tota die*, id est, toto tempore, *mare confectum*. Hoc diximus secundum spiritualem intelligentiam, primum propter interpretationem litterae, quae proprie ad eundem sensum pertinet: videmus et ad litteram. Dicitur ergo Jerusalem: *De excelsu solo suo misit ignem*, tribulationis et captivitatis in ossibus meis: *et erudit me*, per tribulationem, quae nolui erudiri per pacem et suaviter. Caetera patent in sensu.

Nun. Nun interpretatur *sempternum*. Notandum quia ista, quae in hac sententia dicuntur, proprie ad tempus ultimae captivitatis pertinent. Id est, ad diem iudicii, quando tradentur omnes reprobi penis sempiternis. *Vigilavit jugum*, vel *damno, iniquitatum mearum*, hoc est, tempus vindictae *adventu*. In manu eius, in potestate omnipotentis Dei coadunatae sunt omnes iniquitates meae, et impositae collo meo. Quis unquam vidit vigilare jugum? Per jugum, ut diximus, intelligitur vindicta et damnatio, quae tunc vigilare dicitur, quando punit reos, dormire vero quando a flagello cessat.

Samech. Samech interpretatur *adjutorium*. Et quia adjutorium omnipotentis Dei recessit ab Jerusalem, *abstulit ipse Dominus omnes magnificos ejus de medio ejus*.

AIN. Ain interpretatur *fontis*, vel *oculus*. Fons ergo lacrymarum est oculus: et quia Dominus torcular tribulationis filiae Sion, ideoque propheta plorabat, et oculus ejus deducebat aquam lacrymarum.

FE. Fe interpretatur *oris*, subauditur *demonstratio*. *Expandit Sion manus suas*. Per extensionem manuum debemus intelligere tribulationem maximam, quae plerumque extensione manuum ostenditur; solent enim mulieres parturientes in nimia tribulatione et anxietate posita, extendere manus, suspectam habentes mortem, quia voluerint parere, et non possunt, et praenitio dolore quod ore non valent exprimere, extensione manuum ostendunt. Sic et Jerusalem posita in maxima angustia, expandit manus suas, sed non fuit qui consolaretur eam.

Sade. Sade sonat *justitiam*: et justum, vel justitia est, ut homo in tribulatione constitutus, confiteatur vel justo iudicio Dei talia se pati, et majoribus sup-

plicis dignum esse: quia praevicarior existit mandatorum Dei, dicens cum Jerusalem: *Justus est Dominus, quia os ejus ad iracundiam provocavi.*

Coph. Coph interpretatur *vocatio*. Allusitero propheta ad interpretationem litterae, et dixit: *Vocavi amicos meos, et ipsi deceperunt me, promittentes mihi pacem.*

RES. Res interpretatur *capitis*, subauditur, *intellectus*. Per caput ergo debemus intelligere principalitatem mentis ubi est intellectus; quia sicut a capite reguntur membra: ita a mente disponuntur voluntates et cogitationes. *Vide Domine quantum tribulor, venter meus conturbatus* est. Quid per ventrem debemus intelligere, idem propheta alibi ostendit dicens: *Ventrem meum doleo, ventrem meum doleo*, hoc est, sensus cordis mei conturbati sunt.

SEN. Sen interpretatur *dentium*. Quid per dentes intelligere debemus? Dentes qui frangunt cibum et molunt, et a quibus in corpus traditur, debemus intelligere doctores et praedicatores qui mandata Dei ruminant, et qui plangunt suos et aliorum reatus et casus. Ex quorum persona loquitur propheta dicens: *Audierunt inimici mei quia ingemisio: et exaltati sunt, quoniam tu fecisti, id est, tu permisisti, ut ego ingemiscerem, et illi exultarent. Quid vero subjungit *Adversasti diem consolationis, et fecisti similes mei*, qui me affligerunt, ad tempus extremum referendum est, et est veteritatem pro futuro positum. *Adduces, inquit, diem consolationis meae, et caetera quae sequuntur. Fecisti similes mei*, non in gloria, sed qualia mihi fecerunt, talia recipient, hoc ergo fecit me mihi similes, quia sicut ego fui dolens et dolens, dum affligerer ab eis: ita et illi erunt dolentes et gementes positi in penis.*

Tau. Tau interpretatur *signa* plurali numero. *Judei sicut habent viginti duas litteras, in quarum ordine ultima est tau: ita et viginti duo libros in quibus plena est cognitio sanctae Trinitatis, quae in viginti duobus libris consistit. Et quia mandata omnipotentis Dei, quae in illis narrantur, observabant, loquitur propheta dicens: *Ingradiatur omne malum eorum coram te, et vindemia illos, sicut vindemiasse me propter iniquitates meas*. Possumus et aliter dicere de interpretatione hujus litterae. Volonoveritque de hoc usque apud Samaritanos, tau littera similitudinem crucis habet, quamquam apud Hebraeos corrupta sit: ideoque per tau, quod interpretatur *signa*, intelligitur illi qui signaculum crucis Christi in fronte et in corde ferunt, et per diem passionis Christi, credunt se salvari posse. Exposito unius alphabeti ordine, reliqui tres qui sequuntur, eodem sensu sunt intelligendi: ideoque dignum duximus non esse necessarium id ipsam per singulos repetere.*

Sed adnotare te, o lector, ut quavis aliam interpretationem istarum litterarum in aliis locis reperias, non ideo ista abijcias, quia suis in locis propriam expositionem et sensum requirunt, ut conjungi possint sequentibus: sicut in Psalmis invenitur a diversis auctoribus esse expositum. Quadruplet ergo alphabeto composuit Jeremias Lamentationes suas, quia illos deplorabat qui ex quatuor elementis constantibus, iram omnipotentis Dei contra se exciterant, transgrediendo precepta illius, et sequendo voluptatem carnis.

INDEX

RERUM ET VERBORUM INSIGNIORUM QUAE IN QUINTO OPERUM HIERONYMI TOMO CONTINENTUR.

A

- Abraham fides commendatur, 403. Hebraeus, id est, transitor, dicitur, 65.
- Adorare cadens, quid? 638. Adorare non licet statuas et imagines regum, 644.
- Non Adulandum impiis, 637.
- Adulter dicitur, qui sanctorum casta corrumpit, etc., 206.
- Edificatio Dei, 759. Edificatio diaboli, *ibid.*
- Egypti sacerdotes utebantur lineis vestibus, 517.
- Ella Jerusalem, 894.
- Eris materia cunctis metallis vocatur est, 465.
- Etas matura perquiri prudens consilium, 78. *Etas* matura errores adolescentiae condemnat, 457.
- Eternitatis omne tempus comparatum, breve est, 359.
- Ethiopia vicina est Aegypto, 356.
- Alexandri Magni regnum, cur aeneum? 634. Alexandri Magni victoria et mors, 703. Ejus successores, *ibid.* Vexilo Alexandri victoria, 668. Alexander Tyrum obsedit et cepit, 305. Idem Darium vicit in Lyca, *ibid.*
- Alicuius a se parit Deus propter propriam mansuetudinem, 871.
- Non intelligitur quomodo Altare, in quo ignis succendendus erat, nihil ab eo patitur, 303.
- Anathoth quid significet? 816.
- Anathoth rebus omnibus praesidit, 818. Angelorum officia, 689. Quatuor angelis principes regna commissa, 683.
- Apostropha ad angelum custodem, 889. Angeli divi septium nuncupantur, 643. Imitamur angelorum officia, 647. Mali angeli tormentis praepositi sunt, 362.
- Anima pura a Deo condita, 257. Animarum, quae de sanctitate pristina corruerunt, vastitas et miseria, 471.
- Anima foeditas cum adulterat in vitia, 267. Anima tripartita, 898. Anima pulchritudo, 951.
- Anuus unde dicitur? 14.
- Antichristus, Iudaeorum Christus, 468. Sicut Christus sanctos habuit in tyrum, sic Antichristus, 745. Superbia Antichristi in quo posita, *ibid.* Multi ex nostris putant, Domitium Neroneum fore Antichristum, 715.
- Antiochia conciliata, 577.
- Antiochus Philopator, 674. Iudaeorum pars Antiochum concivirat ad persecutionem, 49. Antiochus cupit spoliare templum domus, 873. Mores quidem, *ibid.* Antiochus propter quid puniuit, 719. Ejus luxuria, *ibid.*
- Qui ab Apostolis et mari liberatus est, eum in collibus habitare deceat, 857.
- Argus gelu constricta dicitur apud Graecos crystallus, 20. Aque quomodo in bonum et malum partem accipiuntur, 587.
- Aquila inter aves regum tenet, sicut leo inter bestias, 564.
- Arabia abundat gregibus, 317.
- Arabum insula notatur, 809.
- Liberum Arbitrium in omnibus, 395, 885, 892. Liberum hominis arbitrium cum praesentia Dei, 24.
- Argus oculos, 47.
- Arrianorum haeresis notatur, 670. Locus intelligendus de Arrianis episcopis, 545.
- Arrogantia fuga, et gratiarum actio, 631.
- Arvilitiae vitium damnat Hieronymus, 283.

B

- Baal sterna vocabatur idolum Zeli, posita erat ad viam Aquilonis, 81.
- Babylonium regum cur laena dicitur, 644.

- Balthasar rex non fuit filius Nabusodonosor, 651. Quid scribit Josephus de rege Balthasar, 656.
- Baptizantur alii baptismo ignis, alii baptismo Spiritus sancti, 868. Mundatur in baptismo fide Christi, 444. Gratia salutaris baptismi ostenditur, 588. Nihil in baptismo commutandum est, 949.
- Basiliides haereticus, 754, 818.
- Barbae decor indicium est virilitatis, 49.
- Barbarorum corpora Romanis corporibus rectoria erant, quare? 147.
- Beatitude finis, cognoscere Deum, 460.
- Beati qui propter iustitiam vocantur? 753.
- Belis idolum, Assyriorum religio erat, 204. Hanc consecravat Niuis in honorem patris sui Belis, *ibid.* Quem per Beneficia non intelligimus, sentimus per tormenta, 79.
- Berosus scripsit historiam Chaldaeorum, 651.
- Qui Bestiarum diversarum assumunt imagines, 136.
- Bethsaida, quid significet? 339.
- Bona vera non nascuntur in maledicta terra, sed in celo, 839. Non statim sequitur, ut quod Bonum non est, malum sit, 231. Non indigent assiduo proreptore, 34. Unicus bonus, 969.
- Bonitas nostra ex Deo, peccata ex nobis, 865.
- Britannia et Mauritania tempore Origenis Christianae, 917.
- Byssus nascitur in Aegypto, 306.

C

- Caesarea Philippi, hodie appellatur Paneas, 317.
- Caesaries et barba virilitatis indicium est, 49.
- Chaldea, terra Chanaan, 170.
- Chaldaeï qui? 800.
- Cally supplicii, et cally benedictionis, 822, 829.
- De Canyse Cyri filio quid traditur? 752.
- Cancer morbus, 927.
- Cantantium laudes Domini dignitas et perfectio, 490.
- Capitis calvitium, luctus est signum, 73.
- Casitas diaboli, 947.
- Calina anctor, et ejus sententia, 12.
- Chobar, quid? 3.
- Chodoch, quid significet, nescit Hieronymus, 313.
- Christiani soli pollutum nomen Domini, 523. Christiani, cur in Scripturis Judei dicitur, 871.
- Christi imitatores petre sunt, 858. Christus cum adventu adventus Iptus a Jodeis expectabatur, 804. Christus cum adventu, mortificata est terra, et quando? 808, 809.
- Divinitas separat Christum a cunctis creaturarum substantiis, 537. Idem infusus, et circumfusus omnibus, *ibid.* Rex est et pastor, 439. In eo recapitulatur omnia, 474. Tam veniens ad nos, quam ad celestia consecutus, sua usus est liberate, 576. Baptizatus est anno aetatis suae trigesimo, 518. Baptisma ejus quita die Januarii, non die Natalis, 6. Christus agnus immaculatus et anniculus, 380. Sacramentum corporis et sanguinis Christi institutum, 498. Descendit ad fornacem inferni, 643. Sanguis Christi, pretium redemptionis, 571. Salvator omnium hominum, maxime delictum, 572. Carnibus ejus alimur, et ejus sanguine potamur, 571. Nemo potest mysteria ejus passionis, corporis et sanguinis pro majestate rei cognoscere, 537. Christus *αποκαταραξας*, 797. Christus *αποκαταραξας*, *ibid.* Christus deficit in maledicentibus, proficit in benedictibus, 817. Christus descendit quaque ad sanctos, antequam corpus assumeret, 801. Christus reliquit pro nobis omnia sua, *ibid.* Christum reliquit quisquis peccat, 797. Christum sequi possumus absque labore, 799. Christus thesaurus thesaurorum, 800. Pro varietate